

KASB-HUNAR TA'LIMI

Профессиональное образование
Professional education

Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal
2024-yil, 2-son

Muassislar:

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi,
Pedagogik innovatsiyalar, professional ta'lim
boshqaruv hamda pedagog kadrlarni qayta
tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti

Bosh muharrir: Z.Y.XUDAYBERDIYEV

Ijrochi direktor: H.SIROJIDDINOV

Tahrir hay'ati:

M.XOLMUXAMEDOV, R.X.JO'RAYEV,

A.Q.JALALOV, A.R.XODJABAYEV

J.SH.SHOSALIMOV, A.NABIYEV,

A.A.HASANOV, H.SIROJIDDINOV,

K.M.GULYAMOV

Jurnal 2000-yildan nashr etila boshlangan.
O'zbekiston matbuot va axborot agentligida
2007-yil 3-yanvarda qaytadan ro'yxatga olinib,
0109-raqamli guvohnoma berilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar
Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasi
tomonidan 2017 yil 29 avgustdagi 241/8 qarori
bilan Pedagogika fanlari bo'yicha dissertatsiyalar
yuzasidan asosiy ilmiy natijalarni chop etishga
tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Manzil: 100095, Toshkent sh., Olmazor tumani

Universitet ko'chasi, 2-uy

Tel.: 90-979-75-89; 94-677-90-32;

E-mail: kasbhunartalimi@mail.ru,
ksbjurnal@inbox.uz.

Nashr uchun mas'ul

H.Sirojiddinov

Sahifalovchi:

I.Sirojiddinov

Tahririyat fikri muallif nuqtai nazariga to'g'ri
kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar tahrir etilmaydi
va egasiga qaytarilmaydi.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Kasb-hunar ta'limi"
jurnalidan olingani izohlanishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 25.02.2024-yil.

Bichimi 60x84 1/8

Bosma tabog'i 10. Adadi 60 nusxa.

Buyurtma "PROFIEDUPRESS" MChJ

bosmaxonasida chop etildi.

Korxonada manzili: Toshkent shahri, Sirg'ali tumani,
Yangi Sirg'ali ko'chasi, 18-uy

МУНДАРИЖА

Shukurullayev O.A. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda iqtisodiy tarbiya orqali tejamkorlikni shakllantirishda o'yinning ahamiyati.....	3
Isakov J.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik kreativlik va kasbiy kompetensiyani shakllantirish	9
Raxmatova D.A. Duduqlanishni logopedik shaxobcha sharoitida bartaraf etishga qaratilgan korreksion ish uslublari.....	12
Sadikova G.Sh. Axborot kommunikatsion texnologiyalar fani mashg'ulotlarida 4k model ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati..	17
Куранбоева М.Ш. Педагогические условия формирования предметно-практических компетенций будущих педагогов профессионального обучения.....	21
Amirsaidova Sh. Quyi sinf aqli zaif o'quvchilar xotirasini rivojlantirish usullari.....	26
Mahmudova S.A. Innovatsion yondashuv asosida umumta'lim maktablarida musiqiy madaniyatni shakllantirish metodlarini takomillash-tirish.....	31
Kurbonova G.U. Bo'lajak o'qituvchilarda kollaborativ o'qitish muhitini yaratish kompetensiyalarini shakllantirish.....	34
Аюпова М.Ю. Логопунктларда ўқитувчи-логопеднинг ҳамкорликда-ги ишларини ташкил этиш.....	38
Сафарова С.О. Основные проблемы и условия реализации инклюзивного образования.....	43
Yo'ldoshev O.A. Globallashuv davrida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish (boshlang'ich sinflar misolida).....	48
Salomova G., Shodiboyeva M. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar nutqini rivojlantirishda doir ishlar tizimi.....	51
Xudoyqulov J. Boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitish uzviyiligi ta'minlash omillari.....	56
Qosimov Sh.U. Kasbiy ta'lim jarayonini tashkil qilishning uslubiy asoslari.....	60
Boymirov Sh.T., Xudoynazarova V.M. Umumta'lim maktablardagi fizika fanini o'qitishda tajribalarning o'rni va ahamiyati.....	66
Xamidova M. Matematika darslarda didaktik o'yinlardan foydalanish yo'nlari.....	70
Nurkeldiyeva D. Maxsus pedagog kadrlarni tayyorlashning xalqaro tajribasi.....	73
Raximqulova M.B. Boshlang'ich ta'limda ekologik qadriyatlarini o'rganishda o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmasini rivojlantirish....	79
Saypillayeva H.B. Ixtisoslik modullarini o'qitishda individual ta'lim tamoyillarining qo'llanilishi.....	86
Abdulazizova N.A. O'quvchilarida zararli odatlarga qarshi immunitetni shakllantirishning amaliy ahamiyati.....	91
Xodjabekova S.A. Duduqlanuvchi bolalarda kommunikativ qobiliyatini shakllantirish muammosini o'rganishning ilmiy-nazariy asoslari.....	94
Arslanova M.M. Mustaqil ta'lim bo'lajak oligofrenopedagoglarni kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali ta'lim shakli sifatida	99
Nurmanova D.J. Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitishda 4k modelining ahamiyati.....	103
Narziyeva N.N. Veterinariya oliy ta'lim muassasalarida talabalarda integrativ yondashuv asosida tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish.....	107
Alimov N.N., Boqiyev R.A. Professional ta'lim va oliy ta'lim tizimlarini integratsiyalash borasidagi innovatsion texnologiyalarning ahamiyati.112	
Alimov J.R. Treninning predmet mazmunini aniqlash kombinatsiyalangan mahorat va til va nutqni tanlash uni amalga oshirish uchun materiallar ishlab chiqish.....	116
Shermatova X.K. Bo'lajak musiqi o'qituvchilarini mustaqil bilimlarini rivojlanishining ilmiy pedagogik asoslari.....	122
Abdubannobova M.A. Inklyuziv ta'lim tizimi jarayonining mazmun va mohiyati.....	126
Quvvatova Z.R. Bokschilarda o'z-o'zini boshqarishning gender farqlari.....	129
Исакулова Н.Ж. Божхона соҳасига оид терминлар типологияси..	132

BOSHLAN G'ICH TA'LIMDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANINI O'QITISH UZVIYLIGINI TA'MINLASH OMILLARI

JAMSHID XUDOYQULOV

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda uzviylikni ta'minlash, takomillashtirishning pedagogik shart- sharoitlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich, ta'lim, ona tili, o'qish savodxonligi, o'qitish, uzviylik, ta'minlash, takomillashtirish.

Abstract: Pedagogical conditions for ensuring coherence and improvement in the teaching of mother tongue and reading literacy in primary education are highlighted in this article.

Key words: primary, education, mother tongue, reading literacy, teaching, continuity, provision, improvement.

Аннотация: В статье освещены педагогические условия обеспечения системности и совершенствования преподавания родного языка и читательской грамотности в начальной школе.

Ключевые слова: начальное образование, образование, родной язык, грамотность чтения, обучение, преемственность, обеспечение, совершенствование.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2022-yil 20- dekabr kuni Oliy majlis va O'zbekiston xalqiga murojaatnomasida birinchi navbatda e'tiborni Yangi O'zbekiston uchun eng katta investitsiya bo'lgan ta'limni qo'llab-quvvatlashga qaratamiz. Najot ta'limda, najot tarbiyada, najot bilimda. Chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi deb ta'kidladilar. Jumladan davlatimiz rahbari boshlang'ich sinflardan mutlaqo yangi metodika asosida yaratilgan darsliklar bo'yicha o'qish yo'lga qo'yilishini ta'kidladi. Hozirgi kunda darsliklar xalqaro ekspertizadan o'tib o'zimizda sinovdan o'tkazilayotganligini aytib o'tdilar, bundan tashqari farzandlarimizga maktabda ona tili va chet tillarni puxta o'zlashtirib kompyuterda ishlash kasb-hunarlariga, san'at va madaniyatga qiziqtirishimiz o'quvchilarni erkin va kreativ fikrlashga, jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini shakillantirish zarurligiga e'tibor qaratdi. Ma'lumki boshlang'ich

ta'lim umumiy o'rta ta'limning asosini tashkil etadi. Binoning mustahkamligi, "ko'p umr ko'rishi" uning poydevoriga bog'liq bo'lganidek umumiy o'rta ta'limning asosi bo'lgan boshlang'ich ta'limga bog'liqligi hech kimga sir emas. Shu bois boshlang'ich ta'limga e'tibor davlatimizning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda "Boshlang'ich ta'lim, ta'lim oluvchilarda umumiy o'rta talimni davom ettirish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim, Malaka va ko'nikmalar asoslarini shakillantirishga qaratilgan", - deb ko'rsatilgan.

Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasida ushbu ta'limning maqsadi va vazifalari aniq belgilab berilgan bo'lib, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarni shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy yondoshuvga asoslangan ta'lim-tarbiya tizimi amal qiladi. Maktabga ilk qadam qo'ygan bolalar yosh xususiyatlari va ruhiy taraqqiyot darajalariga muvofiq keladigan ta'limiy faoliyatga

kirishadilar. Bu davrda o'qish, o'rganishga asoslangan faoliyat yetakchi mavqega ega bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish hamda o'rganishga qaratilgan faoliyatning shakllanishida har bir o'quv fani bo'yicha bilimlarni egallash jarayonida ularning ongi tafakkuri jadal tarzda rivojlanadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayoni kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga o'qish, yozish va hisoblashga o'rgatish, tevarak atrof va tabiat bilan tanishtirish ijodiy va mantiqiy fikrlash hislatlarini nutq va hulq-atvor madaniyatli shaxsiy gigiyena va sog'lom turmush tarzi asoslarini shakllantirish hamda shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishdan iboratligi ko'rsatilgan.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida ona tili, o'qish va matematika ta'limining ahamiyati beqiyosdir. Bu ta'lim jarayoni o'quv fanlarini o'qitish samaradorligi va sifatini belgilaydi. Ona tili (o'qish) ta'limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirishga ularda erkin fikrlay olish, o'z fikrlarini og'zaki yozma ravishda bayon qila olishga, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozimligi uqtirilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasixalqta'limtizimini2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF 5712-son farmonida ham "Kichik yoshdagi o'quvchilarda sog'lom , kuchli va ta'sirchan munosabatni shakllantirish"ga alohida etibor qaratilgani bejiz emas [3.34]. Xalq ta'limi vazirligi tomonidan qabul qilingan tegishli o'quv meyoriy huquqiy hujjatlarda ham boshlang'ich ta'lim mazmunini takomillashtirishga etibor qaratilgan.

Boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda uzviylikni ta'minlash to'g'risida fikr yuritishdan

oldin kichik yoshdagi o'quvchilarning anatomik, fiziologik xususiyatlarini bilish muhim ahamiyat kashf etadi. Sababi, kichik yoshdagi o'quvchilarda ona tili va o'qish savodxonligini shakllantirish ko'p jihatdan ularning salomatligiga, jismoniy sifatlariga ham bog'liq bo'ladi.

Pedagog olimlarning fikrlariga ko'ra "Kichik yoshdagi bolalar jismoniy jihatdan nisbatan teng o'sadilar" o'g'il va qiz bolalar tashqi ko'rinishlari bilan bir birlaridan deyarli farq qilmaydilar. Bo'yi o'rtacha 120 sm, og'irligi 25 kg atrofida bo'ladi. Ko'krak qafaslari va umurtqa pog'onalari suyaklarining yetarlicha qotmaganligi tufayli ular tez shkastlanishlari mumkin. Suyak va muskullar tez o'sadi. Bu davrda o'quvchilarning bosh miyasi og'irligi jihatdan kattalarnikiga tenglashsa ham tuzulishi jihatidan farqlanadi. O'pka, qon tomirlari o'sishda davom etadi. Nafas yo'li va diafragma bo'sh rivojlangan bo'ladi, shu tufayli kichik yoshdagi o'quvchilar harakatsiz qolsalar nafas olishlari sustroq bo'lib, tana a'zolarining kislorod bilan ta'minlanishi yomonlashadi. Kichik yoshdagi o'quvchilarning yuragi o'zidan kattalarnikiga nisbatan ikki marta ko'p qon chiqaradi. Yurak urishi minutiga 90-92 marotabani tashkil etadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar eshitgan va o'qiganlarini harfma - harf to'g'ri ma'noda anglaydilar. 6-7 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan bolalarninig xotirasi juda kuchli taraqqiy etgan, o'qish qobilyati ancha o'sgan bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning talab va qiziqishlari odat va sezgilari, tasavvur va tushunchalari hayotiy faoliyatlari, diqqat etiborlari, tirishqoqliklari va boshqa jihatlari borasida bir biridan farq qiladi. (6)

Boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini o'qitishda uzviylikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o'rinda uzviylik tushunchasiga aniqlik kiritish maqsadga muvofiq bo'lardi. "Pedagogika fanining izohli lug'ati"da "Uzviylik - ta'lim

- tarbiya jarayonini muayyan ketma-ketlik asosida tashkil etishni ifodalovchi muhim sifat bo'lib, ma'lum bosqichda avvalgi bosqich o'quv faoliyati mazmunini tashkil etuvchi bilim, ko'nikma va malakalarini mustahkamlanishi, kengaytirilishi va chuqurlashtirilishini ta'minlaydi" Uzviylik falsafiy psixologik va pedagogik jihatlariga ega. Pedagogik uzviylik - bu didaktik tamoyil (o'quv jarayonining mazmuni tashkiliy usul va shakllarini belgilab beruvchi asosiy qoida), (ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi holatlar), harakatga keltiruvchi kuch (ta'lim jarayonini amalga oshirishga yordam beruvchi omil), ta'lim rivojlanish va tarbiya jarayonida majburiy bajarilishi kerak bo'lgan talab sifatida izohlanadi.

Ta'limda uzviylik ikki xil turda qo'llaniladi. Birinchidan, ta'lim turlari (bo'g'inlari) orasidagi uzviylik. Ikkinchidan, o'quv fanlari orasidagi uzviylik. Bu odatda fanlararo yoki predmatlararo integratsiya orqali amalga oshiriladi [7]. Demak, uzviylik - ta'lim mazmunini muayyan ketma - ketlikda tizimli joylashtirilishi, yangi mavzuni o'zlashtirishda mavjud bilimlarga tayanishi, o'quv materialini ma'lum darajada navbatdagi bosqichlarda qo'llanilishini, o'quv tarbiya jarayoni bosqichlarning davomiyligini ifodalaydi. Hozirgi kunda uzliksiz ta'lim nuqtayi nazaridan uzviylik muammosining yechimini samarali topish uning amaliyotga tadbiq vositalarini ishlab chiqish zarurati vujudga keldi. Darsda Ta'lim oluvchilar yosh xususiyatlariga mos keladigan ta'lim mazmunini uzviylik talabiga asosan joylashtirish va uni pedagogik jihatdan asoslash muhim ahamiyatga ega. Tanlangan ta'lim mazmuni imkoniyatlaridan kelib chiqish va ta'lim oluvchilar bilim darajasini inobatga olgan holda yangi bilim, ko'nikma malakalarini tizimli va uzviy ravishda shakllantirish ta'lim oluvchilarning

o'zlashtirishini taminlaydi. Ta'lim mazmunini uzviylik asosida shakllantirish nafaqat muayyan fanning o'quv dasturi rejasining tuzilishiga balki unga turdosh bo'lgan fanlar o'quv dasturiga moslashtirish orqali ta'lim samaradorligi ta' sir etadi[7]. Ma'lumki, ayni paytda amaliyotda 1,2,3,4 - sinf o'quvchilari ona tili va o'qish savodxonligi yangi nashr darsliklari o'qitilmoqda. Boshlang'ich sinf 3- sinf O'qish savodxonligi darsligi 120 sahifadan iborat bo'lib, yangi talablar asosida tayyorlangan. Aniqrog'i darslikda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlari inobatga olingan. Mavzular bir biri bilan mantiqan bog'liq, darslikda mavzular bo'yicha berilgan rasm va topshiriqlar bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. So'z boyligini oshiradi. Matn asosida berilgan topshiriqlarni bajarish kreativlikni shakllantiradi, bolalar rasmlarga qarab hikoya yozish ko'nikmalari shakllantiriladi. Matnlarda berilgan obrazlarni o'xshashlik tomonlarini aniqlashga harakat qilishadi [8]. Boshlang'ich sinf ona tili darsliklarida berilgan mashqlar, matnlar va rasmlar o'quvchilar mustaqil rivojlantirish uchun tizimli ravishda tuzilgan muammoli topshiriqlar kiritilgan. Internet tizimi orqali kirib mustaqil mavzulardan QR kod orqali topshiriqlarni bajarish mumkin. Bevosita mavzuning davomi tushurib qoldirilgan so'zlarni qo'yib matnni o'qish topshirig'i berilgan. O'quvchi matindagi nuqtalar o'rniga qo'yish uchun so'zlardan tug'ri foydalanishni bilishi va uni joy-joyiga qo'yishni bilishi lozim. Bu vazifani bajargan o'quvchida mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, axborot-kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq ko'nikmalar shakllanadi. O'quvchining dunyo qarashi kengayadi, fikrlash qobiliyati rivojlanadi[9].

Boshlang'ich ta'lim muamolari respublikamiz pedagog olimlari tomonidan muayyan darajada o'rganilgan. Jumladan R.Mavlonova, M.Quronov, R.Safarova,

B.Adizov, Q.Xusanboyeva, M.Hazratqulovlar ilmiy-tadqiqot ishlarida, nashr etilgan o'quv, uslubiy qo'llanmalarida boshlang'ich ta'lim mazmuni, kichik yoshdagi o'quvchilarni milliy ruhda tarbiyalashning pedagogik shart - sharoitlari, mustaqil fikrlashni shakllantirish muammolari, kichik yoshdagi o'quvchilarning fiziologik xususiyatlari o'z aksini topgan. Ta'limning uzviylik va uzluksizligini ta'minlash omillari ham turli olimlar tomonidan tizimli ravishda o'rganilmoqda. Jumladan, tadqiqotchilar Q.Tursunov va D.Islomovlarning "Ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash omillari" to'g'risidagi ilmiy maqolasida maktab ta'limi uzviylikni ta'minlash muammolari haqida fikr yuritilib, kelajak avlodni tarbiyalash va o'qitish sifatini oshirish, o'quv tarbiya jarayonini tashkil qilishdagi kamchiliklarni bartaraf qilish va ta'lim tarbiya uzviylikni hamda uzluksizligini ta'minlashning umumiy masalalari ishlab chiqildi [5].

Boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda uzviylikni ta'minlashni takomillashtirish uchun muammoning quyidagi jihatlariga etibor qaratish lozim:

- boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitish uzviylikni ta'minlashning metodik tizimini

takomillashtirish alohida tadqiqot mavzusi sifatida o'rganilsa;

- boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitish uzviylikni ta'minlashda ta'lim bosqichlari o'rtasida sinflararo o'quv fanlaridan mavzular bilimlar va fanlararo uzviylikni tizimli ravishda amalga oshirish yo'lga qo'yilsa;

- boshlang'ich ta'limda ona tili va o'qish savodxonligi fanlari o'rtasida uzviylikni ta'minlashga oid dars ishlanmalari, o'quv uslubiy qo'llanmalar, tavsiyalar tayyorlanib joylarga yetkazib berilsa;

- boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda oliy o'quv yurtlarining o'quv reja va dasturlariga mazkur muammo bilan bog'liq masalarning yechimlariga ko'proq etibor qaratilsa;

-"Boshlang'ich ta'lim", "Zamonaviy ta'lim", "Xalq ta'limi" jurnallari hamda "Ma'rifat" gazetasida mazkur muammolar kengroq yoritilsa;

-umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tashkil etilgan metod birlashmalarda mazkur mavzu bilan bog'liq masalalar muntazam ravishda muhokama etilib tegishli yo'l - yo'riqlar belgilab olinsa, boshlang'ich ta'lim ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda uzviylikni ta'minlashdek davlat buyurtmasi bajarilgan bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning 2022-yil 20-dekabrda Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi.
2. "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun T.:2020-yil 23-sentabr, O'RB -637
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi 2019-yil 29-aprelda PF-52 12 son Farmon
4. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi. T.: 2015-yil
5. Tursunov Q, Islomov D. Ta'limning uzviylik va uzluksizligini ta'minlash omillari // Zamonaviy ta'lim jurnali, 2018-yil. 11(84)
6. Pedagogika A.Munavvarov tahriri ostida T.: "O'qituvchi" 1996-yil, 200 bet.
7. Pedagogika fanidan izohli lug'at. J.Xasanboyev va boshqalar. T: "Fan va texnologiyalar", 2009-yil 517-519 betlar.